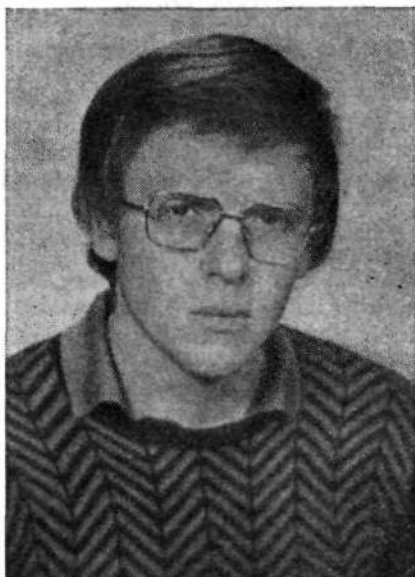

INTERVJU SODOBNOSTI: Vlado Žabot

Mlada literatura ni konj

Študent komparativistike na ljubljanski FF Vlado Žabot, ki je minulo leto v literarnih revijah objavil nekaj, sicer opaženih novel, na prvi pogled morebiti ni ime za obsežnejši, izpostavljeni intervju, kot jih v svoji praksi prinaša Sodobnost, toda če se nekoliko podrobneje soočimo z nastopom najmlajše literarne generacije, nas sledovi po več poteh pripeljejo prav k njemu. Zdaj, ko so mnenja o ustvarjalni produkciji te generacije

resnično razveseljivo deljena, ko eni povsem zavračajo postopke in instrumente te literature, drugi iskreno ali provokativno priznavajo, da predstavljenega ne razumejo prav dobro, tretji pa preprosto molčijo, čeprav so bili doslej skoraj vedno v žarišču slovenskega refleksivno teoretičnega pisanja, sem se torej odločil, da bom poskušal zbrati vsaj nekatere odgovore, pojasnila, ali pa morda spet tudi samo mnenja. Sodobnost se je tej generaciji tako rekoč najbolj dosledno odprla, zato bo ta pogovor, tako vsaj upam, najučinkoviteje zaživel prav na njenih straneh — tu mislim predvsem na kritičen odmev, ugovore ali zahteve po dodatnih pojasnilih.

Bralci te poznajo predvsem po teoretičnih in esejističnih prispevkih v Mentorju (rubrika Predstavitve in pogovori, o. p. avtor) in drugje, zato najprej povejva kaj o tvoji literarni ustvarjalnosti.

Literarni, to se pravi literarnoumetniški ustvarjalnosti dajem vsekakor absolutno prednost. Literatura je pravzaprav tudi tisto, kar mi omogoča in na neki način tudi zahteva od mene, da se ukvarjam tudi s kritično refleksijo in teorijo. Zavedam se, da je pisanje dobre proze sila zahtevna reč, za katero mora človek zoreti in tudi dozoreti, vendar pa za to stvar človek ne dozori z leti, ampak z delom, z nenehnim brskanjem, razmišljanjem, z ritjem po samem sebi, življenju in seveda tudi po literaturi. Treba je mnogo pisati,

o marsičem razmisliti in marsikaj domisliti, pri čemer seveda ne smeš varčevati s samim sabo, še manj pa s papirjem. Moj najpomembnejši cilj je pisati prozo, reflektivni spisi pa so le nekakšen stranski produkt, kjer pač zberem tisto, kar ob pisanju proze ostaja in je zanjo samo neuporabno.

Čeprav se s pisanjem ukvarjaš tako rekoč profesionalno, si doslej objavil le nekaj novel...

V letu 83/84 sem si pravzaprav zastavil zelo zahteven načrt. Dokončati nameravam zbirko novel, ki jo pripravljam že dalj časa, hkrati pa sem se s pogodbo za štipendijo Kulturne skupnosti zavezal, da do konca leta napišem tudi roman. Kot sem ti že povedal, mi je najpomembnejša dobra literatura, kar gre seveda na rovaš kvantiteti. Verjamem pa, da bo mehanizem slovenske knjižne produkcije v prihodnje naravnem izključno na kvaliteto, kar me hrabri v tolikšni meri, da si za leto 1985 upam napovedati knjižni prvenec.

Tudi sam si povzdigoval glas zoper mehanizme slovenske knjižne produkcije, in prav zares me zanima, kje vidiš obete za izboljšanje položaja. Oba veva, da uredniške politike na Slovenskem še zdaleč ne kroji samo kvaliteta.

Mehanizem slovenske literarne in knjižne produkcije ne obstaja in ne deluje sam zase, ampak je v tesni povezavi in medsebojni odvisnosti z vsemi mehanizmi naše družbe, ker pa vse to v zadnjem času teži h kvalitativnim spremembam, pač verjamem, da mehanizem literarne in knjižne produkcije ne more biti nobena izjema. Razmere v naši družbi so do skrajnosti resne in zaostrene, tako da za kakšne spodrsrljaje in nekvaliteto, torej neodgovorno poslovanje, pa čeprav le literarnih urednikov, skorajda ni več prostora. Slabši uredniki se bodo pač morali spremeniti v dobre... Druge možnosti ne vidim.

Predstavitev njegovega dela je za vsakega avtorja vsekakor pomembna, če ne drugače, finančno, vseeno pa to seveda ne determinira tvoje ustvarjalnosti. Tako kot v novelah boš verjetno tudi v romanu ostal zvest sebi, to pa takole preprosto rečeno pomeni skrajno subjektivno, razmišljajočo, mestoma skoraj hermetično prozo. Povej kaj o svojih ustvarjalnih postopkih!

V novelah sem si zadal nalogo, da razgalim človeško smrt. S tem seveda ne mislim umiranja ali tistega dokončnega prestopa iz življenja v neživljenje. Prepričan sem namreč, da je smrt neločljivi del človeka, nekaj, kar je čisto njegovo, nekaj, kar ga vseskozi določa in razlikuje od drugih, hkrati pa ga omejuje, da ne more doseči absolutnega, da ne more dokončno zbežati, ko bi rad zbežal, ker smrt ne beži, da ne more do skrajnosti ljubiti, ko bi rad ljubil, ker smrt ne ljubi, da ne more brezmejno sovražiti, ker smrt ne sovraži... Skratka, smrt je tisto, kar določa človeka kot končno obliko neskončnosti...

Torej veruješ v posmrtno življenje?

Smrt je vsekakor konec življenja, vendar pa je hkrati tudi uresničitev človekove težnje po neskončnosti — človek je namreč vseskozi, kot sem povedal že prej, končna oblika neskončnosti. To pa pomeni, da je v bistvu neskončnost, ki se zaveda sama sebe, vendar pa le v svoji končni obliki, zato bi prav to končno obliko želela obdržati, se pravi, to končno obliko skuša spremeniti v neskončnost. Ravno v tem smislu je tudi smrt nekakšen konec, nekakšen poraz, hkrati pa tudi nujnost same neskončnosti, ki teži k nenehnemu spreminjanju... smrt je tisto, kar je človek, kot neskončnost, življenje pa je tisto, kar je človek, kot končna, sama sebe zavedujoča se oblika neskončnosti.

Naj to razumem kot osebno prepričanje, spoznanje, trditev ali morebiti kot cilj tvojega literarnega iskanja?

To je predvsem nekakšen poskus spoznati neznano. Vsenaokrog je namreč toliko neznanega, da se me je kar strah ozreti, vendar pa sem prav v literaturi začutil tisto moč, ki omogoča, da nekaj neznanega postane znano. Zakonitosti literature, kakor tudi literatura sama, so zame nekakšen prevodnik, katerega en konec je potopljen v neznano in sprejema čisto neznane dražljaje, skozi ustvarjalni proces, pa se prek sprejetih zakonitosti ti dražljaji spremenijo v nekaj znanega in človekovemu razumu dostopnega.

Sodeč po pravkar povedanem, tvoje delo in refleksija tako nikakor ni sta po meri naše literarne kritike, ki bi jo označil — če parafraziram trditev, ki sem jo zasledil pred kratkim — kot kritiko, ki je vzela literarni besedi pomen, ideje, čustvenost, spoznavno vrednost in dojetje stvarnosti ter govori o besedi kot besedi, o resnici jezika, o besednih igrah...

Beseda, resnica jezika, besedne igre, to so vsekakor zanimiv del resničnosti in življenja, vendar pa ne vidim razloga, zakaj bi se omejevali zgolj na to. Življenje je vendar še vse kaj več in iz tradicije je dovolj dobro vidno, da je to življenje (ki ni zgolj besedna igra, beseda, ali resnica jezika, o. p. Žabot) tudi zelo pripravna in ustrezna snov za literarno obdelavo. Seveda pa tistim, ki so se posvetili samo raziskavi jezika, moramo biti predvsem hvaležni, saj so nam s svojimi dognanji omogočili, da gledamo na besedo drugače, kot so gledali literarni ustvarjalci pred njimi. Beseda in jezik sta zdaj dosti bolj znana, kajti odkrili so razsežnosti, ki so jih literati prej zgolj slutili. To zdaj ni več le blede slutnja, ampak raziskan in ubogljiv instrument, ki omogoča, da so dražljaji iz neznanega po prevajanju v znano manj okrnjeni. Literatura je tako pridobila še neke razsežnosti in je v tem smislu tudi napredovala. Zelo narobe je, da sedaj od najmlajše generacije stara kritika še dalje zahteva, da se omejuje na tisto, na kar se je omejevala generacija pred njo. Kritika, ki to počne, je nazadnjaška, škodljiva, zato jo je treba zavreči, dokler škoda ni prevelika. Dognanja starejših morajo zdaj zaživeti v drugačnem smislu — ne več kot cilj, ampak zgolj kot pripomoček za nove cilje, ki jih je bilo mogoče opaziti šele takrat, ko je delo starejše generacije izčrpalo svoje možnosti. Nihče si na področju literarnega ustvarjanja, pa naj je še taka avtoriteta, ne more in ne sme privoščiti, da bi katerokoli mlajšo generacijo vpregel, kot ubogljivega konja, v svojo kočijo, ker mlada generacija preprosto ni konj, ustvarjena avtoriteta s svojim delom vred pa ni ko-

čija, ampak smo vsi skupaj ljudje, se pravi nekaj, kar je ogroženo in samo sebi neznano tipa, išče svoje smeri, si postavlja svoje cilje, ob tem pa ima pravico, da svobodno uporabi dediščino.

To je že delni odgovor na naslednje vprašanje, namreč, kako vidiš preobrat v umetnosti, ki se je začel manifestirati v sedemdesetih letih, zdaj daje na Slovenskem svoje prve sadove, imenujejo pa ga, recimo, v Nemčiji nova senzibilnost, na Hrvaškem sinteza, pri nas nova poetika?

Najprej naj povem, da izraz nova poetika nikakor ni ustrezen za nov način literarnega ustvarjanja, ampak morda le za formirane vrednote in kriterije, ki ta nov način literarnega ustvarjanja pogojujejo. Preobrat se je začel s subjektivnim zavračanjem starejših načinov ustvarjanja in s čisto logično potrebo po preseganju le-tega. Vendar pa to samo na sebi še ni pomenilo tudi nove umetnosti. Treba se je bilo vprašati in raziskati vzroke, čemu pravzaprav zavračanje starega, in ugotoviti, da je vzrok novo, drugačno čutenje človeka, življenja, sveta in tudi smrti. Resnični preobrat pa se je zgodil v trenutku, ko je to novo čutenje našlo svoje mesto v sami literaturi.

Zanimivo je, da se je ta, torej tako imenovana nova poetika, jela porajati, ko v bistvu na Slovenskem še prav nihče ni vedel, da vzporedni proces poteka tudi v literaturah drugih narodov in tudi v drugih umetnostih.

Mladi literat je začel zavračati stare kriterije in načine takrat, ko se je zavedel, da bi lagal in brezplodno posnemal nekaj, kar mu ni več lastno. Človeka je začutil na drugačen način, zato ker je tudi sam postal drugačen, tak pa je postal zaradi spremenjenih okoliščin in zaradi sprememb v sami evropski metafiziki. Začutil je grožnjo nedoumljive in tudi neobvladljive moči velikih političnih sistemov in možnost konca obstoječega. To je bistveno vplivalo na njegov odnos do objektivitete in subjektivitete, posledica tega pa je med drugim tudi porajanje nove, drugačne umetnosti. Morda se je preveč v vsej zgodovini slovenske literature zgodilo, da je kakšen nov tok, nova struja literarnega ustvarjanja, nastal spontano. To so seveda omogočile komunikacije. Slovenec še nikoli ni bil tako dobro seznanjen z dogajanjem v svetu, kot je to zdaj, prav zaradi tega pa ni potreboval v literaturi kakih posebnih vzgledov in vzornikov, ker je vse to začutil tako rekoč sočasno kot, recimo, Francoz... Potrebna je bila le pravišnja mera iskrenosti in poguma za odkrito in brezkompromisno soočanje s samim seboj in resničnostjo.

Ob vsem tem pa me kljub vsemu preseneča obilica politične strpnosti in skrajna neangažiranost mlade literature...

Človek je zdaj ogrožen predvsem od političnih sistemov in njihove moči, ker ga sili v to, da tem sistemom in njihovi moči postavi nasproti nekaj drugega, neko drugo moč, ki bo pogoj za ravnotežje in varnost. Ta druga moč ne more biti nekakšen revolucionar, nekakšen borec, nekakšen politik — ampak človek. Nikakor nima smisla, da bi se borili za nekakšne drugačne politične sisteme, ker bi s tem še povečevali ogroženost, ki je že tako dosegla skrajno stopnjo. Človek mora premagati tisti del samega sebe, ki teži in je pravzaprav podlaga močni družbeni organiziranosti. To pomeni, da mora

izpostaviti in usposobiti, kot orožje sedanjega časa, predvsem tisti del svoje subjektivitete, ki noče biti uniforma, nosilec nekega družbeno socialnega statusa, ampak obstaja vseskozi kot resnična človeškost.

Torej nasprotuješ, recimo, tudi raznim osvobodilnim gibanjem?

Mislim, da so le-ta danes prav tako posledica velike moči političnih sistemov kot tudi ogroženosti celotnega sveta. Odrešilne formule ne morem povedati, vem pa, da mora človek postati resnična vrednota in najvišja vrednost tega sveta, zato se zavzemam za »internacionalno osvobodilno gibanje«, ki pa na žalost še ni razvilo svojega orožja, da bi bilo kos jedrski oborožitvi in najrazličnejšim pretvezam neodgovornih in človeku nevarnih političnih sistemov.

Vrniva se h konkretnim literarnim vprašanjem. Si član uredniškega odbora Mentorja, ki je v nasprotju s prakso drugih slovenskih literarnih revij dokaj številno, pa vendar je bilo moč zaslediti ugotovitve, da izbor literature, predvsem pa poezije v tej reviji, ni zmeraj kakovosten?

Sam imam pri urednikovanju Mentorja s poezijo bolj malo opraviti, ker smo si zaradi obilo prispelih tekstov morali delo razdeliti. Na eni izmed uredniških sej smo se že dogovorili, da bomo kriterije pri izboru poezije znatno zvišali; kar zadeva številčnost uredniškega odbora, pa sem mnenja, da je nekaj članov povsem odveč in da reviji bolj škodujejo, kot koristijo.

Kakšno vlogo ima Mentor znotraj slovenskega literarnega prostora? Misliš, da prinaša dovolj kakovostnega in strokovnega branja — ali mladim zares povsem omogoča tisto prvo stopnico na ustvarjalni poti?

Mislim, da je vloga te revije v slovenskem prostoru zelo velika, saj prihaja v glavnem do ljudi, ki še nimajo izoblikovanih lastnih kriterijev in katerih večina še ni posegla po Problemih, Dialogih, Novi reviji ali Sodobnosti. Prav zaradi tega pa je treba Mentorju in njegovi kvaliteti posvetiti toliko več pozornosti, kajti v mnogočem je bolj odločilen in pomembnejši, kot vse prej našteje revije. Mislim tudi, da je treba pritegniti čim več strokovno usposobljenih sodelavcev, ki v svoji mentorski vlogi ne bodo pedagogi, hkrati pa bi bilo treba to prvo stopnico tudi nekoliko zvišati, kajti tudi tukaj je kvaliteta objavljene literature tisti temeljni pogoj za vrednost in tudi odnos do same revije, ki hoče postati resničen mentor.

Poraja se mi še eno zanimivo vprašanje. Poglej, vseskozi govoriva o kvaliteti, a če se spomnim, je bil Mentor včasih tudi revija ljubiteljev. Veliko ljudi se ukvarja z literaturo na drugačen način, kot midva zdaj govoriva o njej, in zanima me, kje naj potem po tvojem mnenju iščejo prostor za objavo vsi, ki jim v literaturi kakovost ni edini cilj, ampak jim včasih gre bolj za izpoved, morda nekakšno očiščenje ali priložnostno ukvarjanje z nečim, kar je, recimo, pisanje.

Kriteriji za razlikovanje med ljubiteljskim in vrhunskim literarnim ustvarjanjem so pri nas preveč zabrisani, zato nastaja zmeda, ki ni v korist ni-

komur. Ljubiteljstvo je pravzaprav v svoji resnični vlogi predvsem baza, iz katere se napaja vrhnja stavba, in mislim, da je razlika med ljubiteljstvom in vrhunsko ustvarjalnostjo pravzaprav v zastavljenih ciljih. Cilj ljubiteljske dejavnosti nikakor niso vrhunski dosežki, ampak predvsem množičnost, komunikativnost, nenehen dvig bralne kulture, kar omogoča, da tudi vrhunska kvaliteta lahko dejansko zaživi tudi med širokimi množicami. Zato se zdi, da bi bila ustrezna rešitev, če bi vsaka od revij namenila dovolj prostora tako profesionalni, zahtevnejši, kot tudi ljubiteljski literaturi, in sicer v dveh ločenih rubrikah. Pokazalo se je namreč, da revija kot zgolj ljubiteljsko ne more obstajati, ker bi v takšnem okviru postalo nezanimivo tako za sodelavce kot tudi za bralce. Sprašujem se, zakaj v slovenskih literarnih revijah ne najde spet svojega mesta vsaj dobra povest, ki je že po svoji naravi zelo pripravna za most med vrhunskim ustvarjanjem in ljubiteljstvom.

Veliko sva govorila tudi o nekakšnih mejnikih med dobro in slabo literaturo. Marsikaj sva sicer poskušala sproti pojasniti, toda bilo bi zanimivo, če na koncu poveš, kaj je po tvojem mnenju dobra, kakovostna, tako imenovana visoka literatura? Jo je zlahka prepoznati in ali jo lahko prepozna vsak?

Ponavadi je zlahka razlikovati literaturo od neliterature. Za to obstajajo različna splošno veljavna pravila, ki zadevajo tako jezik kot notranjo in zunanjo zgradbo, povezanost med motivi in temami, kakor tudi razmerje med samimi plastmi besedila. V literarnem delu morajo biti estetska, etična in mimetična (poetična) plat kar se da enakovredne in povezane. Nobena ne sme dominirati, ker kakor hitro prevladuje na primer etična plat, je to besedilo funkcijsko opredeljen in celo angažiran zapis, kar seveda s pravo literaturo nima kaj dosti opraviti. Po teh splošno veljavnih kriterijih se da ločevati tudi med kvaliteto in nekvaliteto literature. Kvaliteta je ravno v povezanosti in soodvisnosti motivov, tem, jezika in etične, estetske ter mimetične (poetične) plati. Seveda pa ima vsak, ki se ukvarja z literaturo, tudi svoje subjektivne kriterije. Moj najpomembnejši kriterij je živost zapisanega, kar pomeni, da mora besedilo, ki je umetniška literatura, zajemati življenje v vseh tistih odtenkih in razsežnostih, ki so kakršnemu koli drugemu zapisovanju tuje in nedosegljive. V prozi mora zaživeti človekova notranjost z vsemi bistvenimi značilnostmi in razsežnostmi človeškosti.